

Deu anys de recerca sobre la cultura popular i tradicional al Departament de Cultura (2)

Salvador SORROSAL

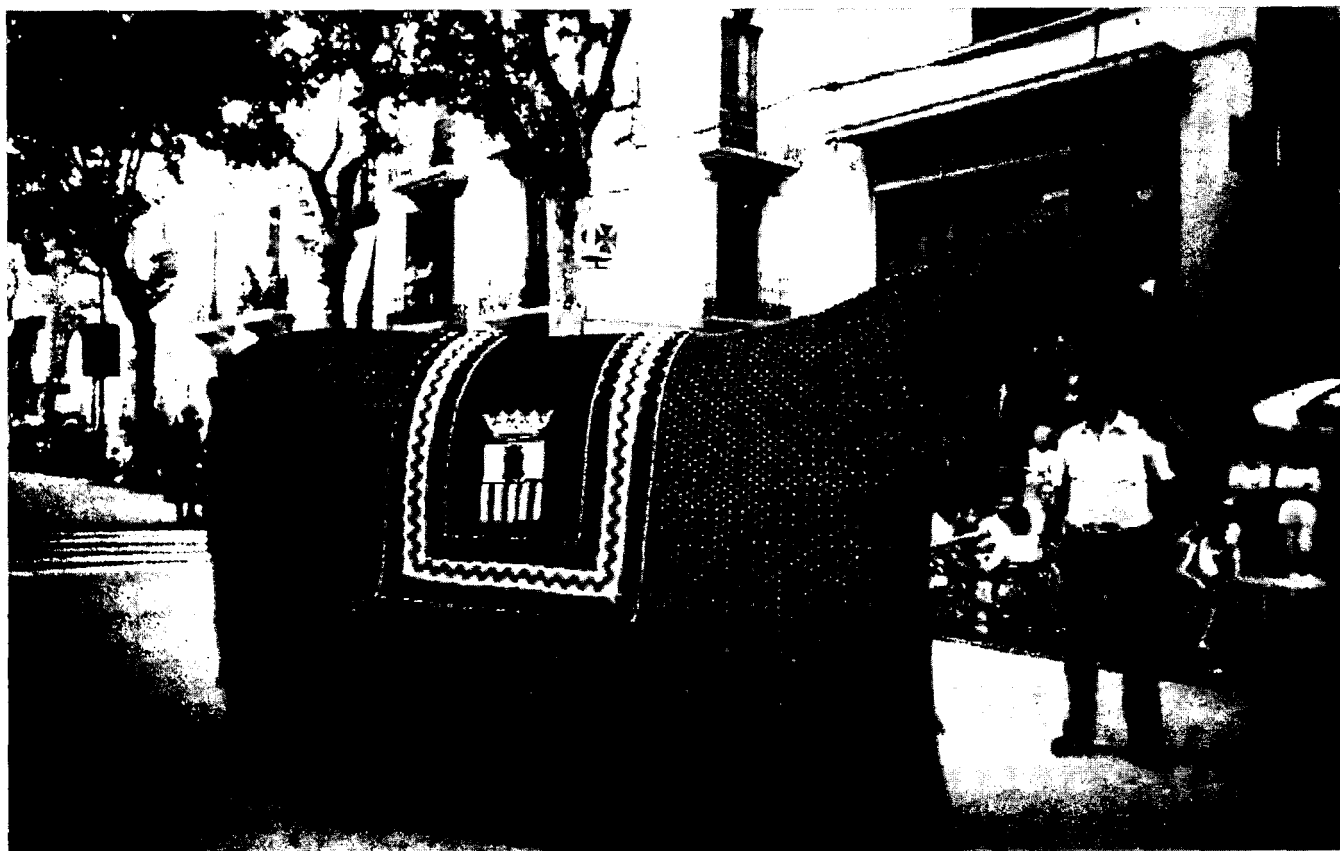
Tècnic de l'Àrea de Recerca, Conservació i Protecció del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana

A la primera part d'aquest article, publicat a la *Revista d'Etnologia de Catalunya* (1994), núm. 5, pàg. 155-159, s'hi feia una anàlisi de les principals línies de recerca dutes a terme en els deu darrers anys impulsades pel Departament de Cultura:

1. Estudis genèrics sobre qüestions etnogràfiques. Formes de vida popular.
2. Oficis artesanals o elements de cultura material.
3. L'etnobotànica, la medicina popular i la flora medicinal.
4. Treballs de recerca etnomusicològica: recuperació d'instruments tradicionals i recopilació de cançons tradicionals i populars.

A continuació, presentem la segona part de l'article i continuem allà on es va tancar l'article anterior. D'aquesta forma, creiem que es pot obtenir una visió esquemàtica de les diverses línies d'investigació que, fomentades des del Departament de Cultura, s'han anat obrint durant aquests últims deu anys, i que esperem que es puguin continuar augmentant i aprofundint amb la col·laboració de tots els estudiosos del món de la cultura tradicional i popular.

5. De la cançó passem a la dansa, i entrem en una altra línia de recerca, plenament potenciada des del Departament de Cultura, en dos vessants diferenciats. Un d'ells en l'àmbit de recerca i recuperació de danses tradicionals i entremesos (c), i l'altre, els treballs d'inventari i documentació escrita i audiovisual de les danses tradicionals vives (c'), impulsats directament des de l'antic Servei de Cultura Tradicional en les campanyes dels anys 1989-1990.

Dins de l'àmbit de la recerca i recuperació, podem destacar treballs importants com:

5.1.— *Les danses tradicionals del Berguedà*, de Ramon Viladès, en representació de l'Àmbit de Recerques del Berguedà [Videocasset]. Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, 1986, [Vídeo Kodak E-120HG — Sistema VHS. Durada 92'35». El vídeo conté una breu introducció sobre la comarca, i reproduïx una a una el conjunt de les danses del Berguedà. El podeu consultar a la Videoteca del Fons documental del CPCPTC (NREB = VCD-V-004).

5.2. *Inventari de balls amb parlaments de sis poblacions de Catalunya i de les comarques del Camp de Tarragona, el Penedès i el Garraf*, de Jordi Bertran i Luengo i Salvador Fa i Vallverdú. Tarragona: Jordi Bertran i Salvador Fa, 1989.

L'inventari recull tota la informació de cadascun dels balls parlats inventariats, des del text dels versos, passant per una anàlisi dels aspectes literaris, de contingut, temàtica, personatges, dramaturgia, espai escènic, decoració i vestuari. També recull els aspectes formals, musicals i socials de la dansa, el context festiu, l'organització interna, l'aprenentatge, la transmissió, la situació actual, els organitzadors, els balladors, els espectadors, etc. Completen l'inventari sis cintes de vídeo VHS amb la filmació dels balls de cadascuna de les poblacions treballades: Vilanova i la Geltrú, Sant Quintí de Mediona, Sitges, l'Arboç, Vilafranca del Penedès i Tarragona. Els vídeos es poden consultar a la Videoteca del Fons Documental del CPCPTC (NREB = VCD-V-045.1-6).

5.3. *El contrapàs llarg. Treball d'anàlisi lexicogràfica i etnomusicològica*, de Pilar López i Arcos. Barcelona: Pilar López, 1992.

Estudi exhaustiu i aprofundit sobre el contrapàs llarg.

Estructurat en dos volums, el primer

titulat *Antecedents històrics i anàlisi del contrapàs llarg partint del recollit per Francesc Pujol*, en recull tota la història, els aspectes genèrics, en fa l'anàlisi lexicogràfica i etnomusicològica i conclou amb l'estudi de la versió de F. Pujol. El segon volum, titulat *Anàlisi comparativa sobre nou contrapassos llargs*, recull, en forma de quadre comparatiu, l'anàlisi de vuit contrapassos llargs per poder veure les similituds i les diferències entre uns i altres, tant en la part musical com en el text —en les versions que se'n tenen—. Conclou amb una bibliografia i discografia. I també hi ha un vídeo amb la filmació d'una «reproposta» del contrapàs llarg.

Dins encara d'aquest món ric i complex de la dansa tradicional, podem incloure també una sèrie de treballs sobre manifestacions folklòriques que hi estan íntimament lligades i que d'alguna manera inclouen la dansa en la seva manifestació festiva, com són els entremesos, la imatgeria popular, els gegants, el bestiari, etc. Vegem-ne unes mostres:

5.4. *Inventari d'imatgeria popular festiva*, de Joan Grau [et al.], i *La imatgeria popular a la plana de Vic*, de Presentació Font i Font.

Dos treballs que incideixen en la seva temàtica, i fan un inventari força extens, i pràcticament exhaustiu en alguns casos, de tota la imatgeria festiva existent a Catalunya en les seves diverses manifestacions: dracs, gegants, capgrossos, etc.

5.5. *Bestiari del Penedès*, de Ramon

Bestiari del Penedès. Treball de Ramon Saumell i Eloi Miralles.

Saumell i Eloi Miralles, i *Dracs del Penedès*, de Montserrat Juvé i Udina.

Dos altres treballs importants per la gran quantitat de material i d'il·lustracions que aporten sobre el bestiari del Penedès. Amb aproximació històrica de cadascun dels elements, característiques tècniques, importància dins el context de l'àmbit festiu local, i extensa bibliografia sobre festes populars i bestiari. La informació gràfica hi és també prioritària.

5.6. *Inventari general dels entremesos a Catalunya (1a fase)*, de Pilar López i Arcos i Albert Cubeles i Bonet. Barcelona: Pilar López i Albert Cubeles, 1989.

Important estudi en què es fa una anàlisi aprofundida del mot «entremès», per passar seguidament a la història dels antecedents dels entremesos i la seva importància dins les confraries i gremis. S'analitza després el paper que tingueren dins les festes, solemnitats i manifestacions de tipus religiós, com les del Corpus, per acabar amb un «Inventari general del bestiari, figures i entremesos de Catalunya», amb partitures de les músiques, dades històriques i cronologia.

Pel que fa als treballs d'inventari i documentació de les danses tradicionals vives, des del Servei de Cultura Tradicional es va impulsar una campanya inicial durant dos anys (1989-1990), que en data propera haurà de tenir continuïtat, que aconseguí inventariar les danses vives següents:

5.bis. *Inventari de danses vives de Catalunya*:

* El ball de bastons de Cardona, per l'Agrupació Cultural del Bages de Manresa, 1990.

* El ball de Nanos i el ball de Mossèn Joan de Vic, de Reus, per Lourdes Albí, Rosa Mas, Albert Macaya, Salvador Palomar, Peter Rius i Arantxa Tevar de Reus, 1989.

* Cinc danses de la comarca del Garraf: ball de pastorets, ball de cercolets, ball de gitanes, ball d'en Serra-

llonga, i ball de bastons, per Josep-Tomàs Àlvaro, Josep-Lluís Enríquez, Josep Albà, i Xavier Orriols de Vilanova i la Geltrú, 1989.

* Cinc danses de la vila de Moià: ball del ciri, ball de nans «la filigrana», ball de gitanes, el contrapàs, i el ball dels garrofins, per Glòria Ballús i Maria Antònia Juan de Manresa, 1989.

* Danses de la comarca del Baix Ebre: cap de dansa o jota de Benifallet, i jota de Paüls, per Josep Bargalló i Badia de Reus, 1989.

* Cinc danses de Vilafranca del Penedès: la moixiganga, el ball pla, el ball de gitanes, el ball de bastons, i el ball de les Cotonines, per Xavier Bayer i Joan Bosch de Vilafranca del Penedès, 1989.

* La dansa d'Arenys de Mar o ball de plaça, per Joan Catà, Muntxa Abad, Dolors Danès i Isabel Estrada d'Arenys de Mar, 1989.

* Tres danses del Pallars: el ball pla, l'esquerrana d'Esterrí d'Àneu i la morisca de Gerri de la Sal, per Xavier Català, Eudald Sentís, Pere Rius i Rosa Mas, Lladorre, 1989.

* La clavellinera, i les majorales del Roser d'Ulldemolins, per Montsant Fonts, Salvador Palomar, Maria Antònia Juan, Josep Balaguer, Lourdes Albí, Eudald Sentís i Rosa Mas, Reus, 1989.

* El ball de plaça de Lloret de Mar, i la sardana de l'alcalde d'Amer, per Maria Antònia Juan i Nebot, Barcelona, 1989.

* El ball de bastons de l'Arboç, per Robert Rovira i Ferré de l'Arboç, 1989.

* La jota del Masroig (Priorat), per Maria Dolors Sellés, Montserrat Ossó, Miquel M. Ferré, Lúcia de Mena i Jordi Urioz de Falset, 1989.

* Cinc danses de la comarca del Bages: els balls de bastons d'Artès, Santa Maria d'Oió i Balsareny, el ball de la faixa de Balsareny, i la dansa de treure ball de Sant Feliu Sasserra, per Ramon Vilar i Herms de Barcelona, 1989.

6. Finalment, destacaríem una línia de recerca, també força important, que

recull aspectes tan profunds, tan arrelats a l'essència del poble i dels homes, aspectes lligats al cicle de la vida, com són tots els que es poden generar al voltant de la tradició i la memòria oral, la religiositat i les creences, les llegendes, les tradicions, el costumari, goigs, pessebres, etc.

Destacarem només algunes de les moltes i importants recerques que s'han aplegat durant aquests deu anys sobre aquesta temàtica:

6.1. *La memòria col·lectiva en un poble dels Pirineus catalans: Castellbò (Alt Urgell)*, d'Ignasi Ros i Fontana. Lleida: Ignasi Ros, 1993.

La recerca se centra bàsicament en l'estudi de la forma de construcció i en l'anàlisi del contingut d'uns relats i històries de vida orals d'habitants de la vila de Castellbò. És allò que anomenem *memòria col·lectiva*, relats de la vida d'una persona, farcits de referències a situacions, persones, fets que afecten a tota comunitat, i que tothom reconeix com a essencials. A part del valor estrictament científic que pugui tenir l'estudi, la seva importància rau en el fet que dona la paraula a gent que sofreix en la seva pròpia carn els fets que fredament narren la història i l'estadística.

El treball és un dels promoguts dins el Projecte de Recerca sobre el Patrimoni Etnològic del Pirineu Català, impulsat per l'Àrea d'Antropologia Social de l'Estudi General de Lleida, amb la col·laboració del Departament de Cultura.

6.2. *Vivències sobre ànimes en pena, fantasmes i apareguts al camp de Tarragona i les terres de l'Ebre*, de Fèlix Pastrana i Icart. Tarragona: Fèlix Pastrana, 1982.

El treball és un recull d'entrevistes amb un tema comú: les vivències de la gent sobre ànimes en pena, fantasmes i apareguts. Tothom ha sentit històries de morts, espectres, fantasmes o apareguts, que es fonamenten en el culte als morts i als avantpassats, en

concepcions religioses tradicionals o, simplement, en el folklore i les mitologies d'ultratomba. L'existència d'aquestes històries ens diu molt de la simbologia col·lectiva, i el cert és que se'n generen i se'n viuen constantment a l'actualitat. En aquest recull no hi apareixen narracions més o menys fantàstiques sobre ànimes en pena i apareguts, transmises de pares a fills o llegides, sinó històries i experiències viscudes per gent del Camp de Tarragona i les terres de l'Ebre sobre aquest tema. S'hi adjunten dues cassetes amb l'enregistrament de les entrevistes.

6.3. *El davallament de la Creu en llengua catalana: la vitalitat d'una tradició*, de J. Francesc Massip i Bonet. Barcelona: J. Francesc Massip, 1993.

El treball intenta aprofundir en l'estudi d'una cerimònia dramàtica de gran arrelament i tradició en les terres de parla catalana d'ençà de l'edat mitjana. Cerimònia litúrgicament autònoma, com així s'ha mantingut a tot Mallorca i a l'Alguer, però que en molts casos, ja d'antic, fou integrada en representacions més àmplies com a acte de cloenda del drama de la Passió de Crist, i així s'ha conservat en els diversos drames passionístics pervivents al Principat. Una i altra varietat han estat objecte d'estudi, si bé l'estudi actual, que preveu una continuïtat, es limita a les mostres insulars. L'estructura del treball és: 1) Orígens: de la cerimònia litúrgica al teatre, 2) l'escenificació del davallament de la Creu, 3) del teatre a la cerimònia litúrgica; inclou bibliografia i un extens apèndix.

6.4. *Els Goigs*, de Dolors Berenguer i Berenguer i Dolors Ortiz i Barril. Barcelona: Dolors Berenguer i Dolors Ortiz, 1986.

L'estudi destaca la importància dels goigs per al descobriment constant d'aspectes del passat que expliquen els elements culturals del present; els goigs, a més, gaudeixen de l'expressió directa i de la ingenuïtat, patrimoni ex-

Ball dels Garrofins de la vila de Moià. Recerca realitzada per Glòria Ballús i Maria Antònia Juan.

clusiu de la literatura popular. Els goigs són el segell patent d'una època, arrel·len en la natura, enllacen amb creences ancestrals, mostren l'evolució històrica i, per tant, plasmen, mitjançant dibuixos, lletres i música, la manera d'entendre i d'interpretar els fets, sovint inintel·ligibles. Són, en definitiva, una valuosa mostra de la vida d'una comunitat i patrimoni de la seva llengua i de la seva cultura.

Hi ha molts altres treballs que coincideixen en el tema dels Goigs:

— *Recopilació de goigs de les comarques gironines*, d'Àngels Alabert i Feliu de Girona, 1991.

— *Les impremtes dels goigs de la Col·lecció Torrell de Reus*, d'Elena Arasa i Panisello de Tarragona, 1992.

— *Catàleg-inventari dels goigs dedicats a sant Magí*, de Mercè Daimiel i Barbero de Tarragona, 1986.

— *Transcripció dels goigs de la comarca del Pallars*, de Maria-Isabel Garvia i Serrano de Barcelona, 1987.

— *Un estudi sobre els goigs de l'Arquebisbat de Tarragona*, per Jordi Roca i Girona d'Alcover (Alt Camp), 1987.

— *Catàleg de goigs dels impressors barcelonins Jolis-Pla-Verdaguer*, d'Imma Socias i Batet i Antònia Montmany i Torrella, Barcelona, 1992.

Quedarien encara una sèrie de línies menors, que no comentarem exhaustivament per no allargar més aquest article, al voltant de temes també força interessants, com poden ser:

a) Els inventaris, amb treballs com: *Inventari de masies del Solsonès*, cam-

panyes del 1986-1987-1988, de Joan Grau i Junyent (Vic, Osona); *Les masies amb dependència al mercat de Santa Coloma de Queralt. Recerca-inventari*, de Salvador Palau i Rafecas de Santa Coloma de Queralt, Conca de Barberà, 1988; *Estudi monogràfic dels masos del Matarranya (1.Pena-roja)*, de Desideri Lombarte i Arrufat (Barcelona, 1986); *Catàleg-inventari de l'Arxiu Musical de Santa Maria de la Geltrú*, d'Isabel Pla i Gonzàlez (Vilanova i la Geltrú, 1992); *Catalogació dels materials catalans de l'Arxiu Menéndez Pidal de Madrid*, de Salvador Rebés i Molina (Sant Cugat del Vallès, 1988); *Inventari dels romanços de la impremta Jolis del carrer dels cotoners de Barcelona. Fons de la Biblioteca de Catalunya*, d'Imma Socias i Batet i Antònia Montmany (Barcelona, 1993); *Inventari de materials i documentació sobre cultura popular catalana*, de Josep M. Vila i Medinyà (Girona, 1987).

b) Els museus, amb treballs com: *Els museus locals d'etnografia a les terres de Ponent: localització, descripció i anàlisi del contingut*, de Joan J. Abella i Escuer i Llorenç Prats i Canals (Lleida, 1989); *Una aproximació als museus etnogràfics de Catalunya*, d'Anna Figueras i Torruella (Reus, 1987); *Etnologia, museus i museologies. L'Alta Ribagorça: una proposta d'acció museal*, de Montserrat Iniesta i González (Lleida, 1987); *Localització i inventari de fons etnogràfic-museogràfic (motlles de fusta per a l'estampació de les indies)*, de Montserrat Iniesta i González (Lleida, 1987); *Localització i inventari de fons etnogràfic-museogràfic (motlles de fusta per a l'estampació de les indies)*, de Montserrat Iniesta i González (Lleida, 1987); *Localització i inventari de fons etnogràfic-museogràfic (motlles de fusta per a l'estampació de les indies)*, de Montserrat Iniesta i González (Lleida, 1987); *Localització i inventari de fons etnogràfic-museogràfic (motlles de fusta per a l'estampació de les indies)*, de Montserrat Iniesta i González (Lleida, 1987); *Fons del MAITP*, d'Anna Maria Jové i

Melero (Barcelona, 1993); *Els instruments de música als museus de Catalunya, recerques de 1987-1989-1991-1993*, de Maria Antònia Juan i Nebot (Barcelona); *La formació del Museo de Industrias y Artes Populares: origen i característiques del seu fons. Inventari de les seves col·leccions*, de Maria Assumpció Saurí i Pujol (Barcelona, 1989); *La música tradicional manuscrita a diversos arxius musicals catalans*, de Josep M. Vilar i Torrens i Maria A. Ester Sala (Manresa, 1990).

c) Els instruments musicals, amb treballs com: *Inventari d'instruments populars i rústecs, medievals, renaixentistes i neoclàssics catalans, Inventari fotogràfic d'instruments musicals a Catalunya i construcció d'instruments populars i tradicionals, El procés de construcció dels instruments de música popular i d'ús infantil a Catalunya*, de Jordi Colobrans i Delgado (Barcelona, 1985-1986-1988); *Recerca etnomusicològica sobre instruments de música tradicional catalana: — La dolçaina al Baix Ebre i al Montsià — La flauta i el tambor a la música ètnica catalana — La tarota, una xeremia d'ús popular a Catalunya — El flabiol i el tamborí dins la música tradicional catalana*, de Gabriel Ferré i Puig (Reus, 1985); *La cornamusa a Catalunya*, de Pere Ibern i Regàs (Arenys de Mar, 1986).

d) Les institucions musicals, amb treballs com: *Institucions musicals a Manresa, La música coral a la comarca del Bages*, de Glòria Ballús i Casòliva (Manresa, 1986-1993); *Estudi del moviment coral a la ciutat de Lleida, 1860-1936/1937*, per Blanca Coca i Cirera (Lleida, 1989).

e) Els jocs, amb treballs com: *Jocs populars d'Ampostà*, d'Antoni Costes i Rodríguez (Ampostà, 1986).

f) La toponímia, amb treballs com: *600 anys de toponímia a la vila de Pena-roja, Toponímia de la vila d'Aiguaviva de Bergantes*, per Desideri Lombarte i Arrufat (Barcelona, 1987-1988).